

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav pro dějiny umění

Mgr. Eva Kulová

**Náhoda jako animátor nezávislého českého umění 60. let 20. století
Coincidence as the animator of the independent Czech art of the 1960s**

Kdyby bylo nezbytné nějak legitimovat módní termín *artistic research*, bylo by možné odkázat právě k předložené práci Mgr. Evy Kulové, zabývající se způsoby přehodnocování a zhodnocování významu náhody v umělecké tvorbě a prostřednictvím této tvorby. A pojem „research“ by pak měl smysl, protože by naznačoval objevování, nalézání a hledání cest k tomu, jak objevené adekvátním způsobem prezentovat. Chci tím říci, že práce Mgr. Evy Kulové je velmi zdařilá jak svým tématem, tak provedením a argumentací. Neboť práce s náhodou v umění (zejména od 60. let minulého století dále) ukazuje, že tu už nejde o jednoduchý protiklad náhoda versus determinismus, nýbrž že je třeba proměnit tradiční představu řádu tak, aby náhoda byla jeho neodmyslitelnou součástí. S tím pak souvisí i pojem „otevřenost“ zpopularizovaný zhruba ve stejné době především Umbertoem Ecem, ale právě tak i neméně populární teorie chaosu (James Gleick). Přitom, jak práce Mgr. Evy Kulové ukazuje, je tato proměna současně návratem (ovšem současně i vzestupem ve spirále) nejen k tomu, co měl evokovat fenomenologický pojem „přirozeného světa“, ale právě tak i k autenticitě či zvláštní spontaneitě, jak ji demonstruje hra (R. Caillois). Teprve v tomto rámci je pak možné systematictější zkoumání „náhody“, „nahodilosti“ či „kontingence“, jakkoli se z věci samé nelze vyhnout tomu, že pořádek výkladu bude „pořádek chaotický“ (s. 130). Jenže právě to odpovídá charakteru 60. let, který autorka disertace hned na počátku vidí přesně jako „nehierarchizovanou síť“. V ní a v souladu s ní je třeba hledat fenomén náhody za jejími četnými, často i různými podobami jakož i různými „účely“, které s ním ten či onen umělec spojuje. Popis pak musí být diferencovaný: ve hře je spontaneita a deterministický chaos, tělesnost či prosazující se autonomie materiality, konfigurování jako jiná forma syntaxe, dění a událost atd. Tedy řád, který neeliminuje náhodu, jež je jedním z jeho rozměrů.

Toto vše pak Mgr. Eva Kulová konkretizuje v monograficky koncipovaných kapitolách věnovaných těm českým umělcům, kteří náhodu nějak tematizovali, pracovali s ní či využívali jejich efektů – od Šmidrů a Mikuláše Medka či Jana Kotíka přes Skupinu Ra, Boudníka až k Aleši Veselému, Bedřichu Dlouhému, Jiřímu Kolářovi a dalším. Takto se z různých stran profiluje vztah náhody a otevřenosti, ale současně se i dají retrospektivně ukázat inspirace. Netriviální, jak je třeba dodat; autorka zmiňuje třeba Poincarého anebo Monoda, výstavu *Serendipity* anebo Charlese Sanderse Peirce či sborník *Slovo, akce, písmo, hlas*, precizně dokreslující cesty náhody do umělecké tvorby, k jejichž popisu je třeba užívat i pojmů, jak je komplexita, hra a další. Nemluvě o velmi podrobném zmapování historie slova „náhoda“ v různých jazycích a kontextech.

Předností práce je to, že zkoumání náhody v uměleckém tvoření zasazuje do širšího kulturního kontextu. Je spolehlivě informující, aniž popisná, neodděluje různé aspekty „náhody“, spíše sleduje jejich překrývání a přesahování, protože, jak je řečeno v závěru, společná je tu určitá osvobozující povaha a opravdovost bez spekulací a přes výrazové bohatství a pestrost interpretovaných děl dominuje vzájemnost (s. 130).

Mgr. Eva Kulová zvolila svým tématem určitou perspektivou a bylo by nemístné mluvit o tom, co je snad za jejími hranicemi. Omezím se proto na poznámky, které snad mohou patřit do takto zvoleného rámce. V žádném případě nejde o kritiku – spíše mne napadá, co by snad bylo možné dodat v případě, že práce bude publikována (což bych doporučoval).

1. Když je řeč o strukturalismu a Janu Mukařovském, resp. o novém navázání na něj v 60. letech, určitě by za větší pozornost stálo jeho (ne zcela zřetelně definované) pojetí „nezáměrnosti“. Když se tomuto fenoménu věnoval Milan Jankovič, dospěl odtud ke své koncepci „díla jako dění smyslu“, což vše lze číst jako potvrzení toho, co je v disertaci řečeno. Je to určitý aspekt otevřenosti, současně i určitý aspekt nahodilosti, ale také návrat k přirozenému zakoušení, protože právě díky nezáměrnosti se dílo nejeví jako cosi umělého, nýbrž naopak spontánně vzniklého, tedy živého.

2. V souvislosti s koláží, asambláží a montáží by asi bylo dobré více připomenout surrealismus, ale nejen kvůli „objektivní náhodě“, nýbrž i kvůli postavě „hadráře“, kterou v něm objevil Walter Benjamin (a jeho pojetí konstelace jako dialektického obrazu, které je zjevně polemikou s deterministickou logikou pojmového myšlení). Problematický (i v surrealismu) je ovšem v tomto kontextu pojem „nevědomí“, které u Freuda implikuje určitý determinismus a je vlastně pokusem náhodu eliminovat i ze snu.

3. Pozoruhodný vztah k nahodilosti je u autorů OULIPO: Italo Calvino v eseji „Kybernetika a duchové“ tvrdí, že autor, který přijme určité (arbitrárně zvolené) pravidlo a důsledně je dodržuje, brání tomu, aby takto vzniklé dílo bylo určeno jeho intencí a vlastně tím sebe sama jako autora eliminuje. Je překvapen tím, co tvoří.

4. V souvislosti s fenoménem hry by snad bylo možné zmínit se o (ale dvojnásobném) pojmu „hry jako symbolu světa“. Možná.

4. Rozhodně však, když už se v textu objeví pojem „clinamen“, by bylo dobré připomenout lucretiovský atomismus. Možná nepřímo na něj navazovali v 60. letech situacionisté svým pojmem „dérive“ (právě třeba takový Asger Jorn) a přežívá pak velmi intenzivně ve francouzské filosofii od 60. let dále, až k Derridově „destinerrance“.

Opakuji: toto nejsou žádné výtky, pouze nápady, jak přicházely během četby. Disertace sama svědčí nejen o hlubokých znalostech autorky, ale neméně i o její schopnosti citlivé interpretace, která se nenechá přemoci znalostmi a dokáže držet míru mezi poučeností a respektem ke specifické povaze interpretovaného autora a jeho díla.

Disertaci Mgr. Evy Kulové jednoznačně doporučuji k obhájení, protože nejen splňuje, nýbrž přesahuje požadavky, které jsou na práci tohoto druhu kladeny.

21. 5. 2019

Miroslav Petříček
Ústav filosofie a religionistiky FF UK